

ELKÖTELEZETTSÉG MINDEN TÉREN

Beszélgetés dr. Löbl Árpáddal

Nyolcvanéves dr. Löbl Árpád — irodalmunk Láng Árpádja és Lőrinc Pétere —, az író, a történész, a tanár, a forradalmár... Mi elsősorban és melyikben példamutatóbb, nehéz lenne eldönteni, hiszen szerteágazó és sokrétű tevékenységének mindegyikében maradandó értékeket mutat föl. Íróként a jugoszláviai magyar irodalom születésének pillanatától, tehát pontosan hatvan éve van jelen, minthogy első kötete is pontosan hat évtizeddel ezelőtt jelent meg, hogy néhány évvel később aktivista-expresszionista-dadaista verseivel, elbeszéléseivel és drámaival irodalmunkban éppen ő legyen az „új utakat keresők” legelszántabb harcosa. Harcos volt a szó valódi értelmében is, Pesten a Tanácsköztársaság résztvevője, itthon pedig már a húszas években pártsejteket alapít s agitál, amiért végül Bitolába száműzik. Harcos volt fegyverrel és tollal a kezében; elkötelezett verseket írt, műfordításokat, filozófiai jellegű tanulmányokat és irodalmi esszéket, és természetesen történelmi tanulmányokat közölt magyar, szerb és macedón folyóiratokban, elsősorban az *Útban*, az *Életemben*, a *Híd*ban, de munkatársának tekintette a *Stožer*, a *Pregled*, a *Književnik*, a *Luč*, a *Kultura* és nem utolsósorban a *Szervezett Munkás* is. A háború után még sokoldalúbb tevékenységet folytat, előbb a Szerb Köztársaság oktatási minisztériumában tanácsos, majd itt, Vajdaságban szervezi a történelemtanítást, végül pedig egyetemi tanár. A Vajdasági Történészek Egyesületének megalapítója és tizenhét éven át elnöke, és elnöki tiszteletet tölt be a Hungarológiai Intézet Tudományos Tanácsában is.

Ugyancsak a háború után bontakozik ki szépírói munkássága is: egy regényt, két novellás és több riportkönyvet adott közre, memoárjai harmadik kötetének megjelenése pedig hetek kérdése. Történettudományi értekezéseit eddig mintegy tizenöt kötet és félszáz közös kiadvány őrzi. A felsoroltakhoz kívánkoznak még a szakkönyvek, évkönyvek és egyéb kiadványok is. Természetesen, a számokkal és adatokkal csak jelezhető, de nem mérhető Löbl Árpád munkásságának jelentősége. Mérhető viszont az, amivel szellemi életünket gazdagította és gyarapította. Ismeretes ugyanis, hogy a marxista történettudománynak és pedagógiának volt felénk

sokáig egyetlen igazán nagy formátumú egyénisége, iskolapolitikánknek pedig nélkülözhetetlen katonája. Hat évtizedes írói pályájával egyidős munkásmozgalmi múltja is, első kötete pacifista versei miatt már 1918-ban hadbírótság elé állították.

Mielőtt bekopogtatnánk hozzá, hogy közösen tekintsünk végig életútjának főbb szakaszain, hadd jegyezzük még ide Szeli István néhány évvel ezelőtt megfogalmazott gondolatát, miszerint a Lőrincz Péter ápolta „sokféle műfaj mögött egységes emberi-világszemléleti magatartás rejlik, amelynek a legfőbb karakterisztikuma a humánus és az emberi egyenes-vonalúság. Változhattak — mint ahogyan változtak is — a társadalmi s államformák, a rezsimok és uralkodó osztályok, az ízlésirányok, stílusok és esztétikai divatok, de Lőrincz Péter szelleme mélyrétegeiben mindig azonos marad önmagával, önnön lényével, legfeljebb ha a látóhatára szélesedett s tapasztalatokban gyarapodott.”

— *Első könyvét, a Lány és béke című háborúellenes verseket tartalmazó kötetét 1918-ban a jugoszláviai magyar irodalom konstituálódásának évében jelentette meg. Tekinthatjuk-e ezt a művet irodalmunk első könyvének?*

— A kérdést nem is olyan egyszerű eldönteni. A *Lány és béke* 18 első felében, tehát még a háború vége előtt jelent meg, de tény, hogy az akkor már formálódó irodalmunknak még sokáig nem volt hozzá hasonló kiadványa. Megjegyzem, ma már nem tartom jóknak ezeket a verseket, de akkoriban, főleg katonatársaim, nagy élvezettel olvasták.

— *A könyvnek sorsa van — szoktuk mondani. A Lány és békének is megvolt a maga sorsa — hadi sorsa.*

— A kötelező hadicenzúrát megkerülve, tehát félig illegálisan (de saját nevem alatt) jelentettem meg ezeket a verseket Pancsován, nem is gondolva, hogy utólag még a hatóságok figyelmét is felkeltik. Könyvem lefoglalták, engem pedig hadbírótság elé idéztek. Rám nézve az ügynek komolyabb következménye nem volt, mert a bíróság, „minthogy nincs benne izgatás sem osztályok, sem nemzetek ellen”, felmentett. Az „ítélet” szövegén azonban sokat töprengtem: nemzetek ellen nem is kívánok izgatni — gondoltam —, éppen ellenkezőleg, a nemzetek barátságáért kívánok harcolni, viszont, lám, a törvényszék tart az uralkodó osztály elleni harctól. Így tett engem osztályharcossá a VII. temesvári hadtest törvényszéke, még mielőtt a Kommunista Kiáltványt olvastam volna. Ha már egy fél mondattal érintettem a nemzetköziség kérdését, kiegészítésül hadd mondjam el: akkoriban bennem ez a kérdés nem az elmélet, hanem a gyakorlat szintjén vetődött fel. Egyszerűen az életemből eredt. Kovačičán, a bánáti szlovák faluban születtem, odahaza magyarul beszélünk, szüleink is csak akkor fordították németre a szót, ha nem akarták, hogy mi gyerekek megértsük, miről beszélnek. Az utcán már többnyire szlovákul szóltunk egymáshoz, és barátaim is természetesen szlovákok voltak. Innen Orsovára kerültünk, ahol a szlovákot a román szó váltotta fel,

a szlovák barátot a román és magyar. Újabb állomásunk Pancsova lett, ahol viszont német, szerb és magyar beszéd vegyült, legjobb barátom pedig a szerb nemzetiségű Danilo Tomin lett, akit később kommunista szervezkedés miatt a rendőrök agyonvertek. Következett a világháború, amelyben jó ideig lengyel—ukrán ezredben szolgáltam a Kárpátokban, majd Galíciában, Bukovinában és Ukrajnában. Mindenkinnek nyelvét megtanultam, s közben azt tapasztaltam, valamennyien egyformák vagyunk. Így lettem hát én nemzetközivé.

— *Katonai állomáshelyeihez fűződik forradalmi munkássága is.*

— Katonakoromban, 1916 és 18 között a nemzetköziség elvének hangoztatása is forradalmi tetteknek számított, így hát ha azt veszem alapul, akkor az internacionalizmust és háborúellenességet hirdető verseim forradalmi tetteknek is minősülhetnek. Első igazi feladatomat azonban 1918 nyarán, az ukrajnai bolsevikoktól kaptam, ti. azt, hogy mint osztrák—magyar tiszt vállaljam a nép lefegyverzésének feladatát. Vállaljam, de ne hajtsam végre. Noha ebbe a feladatba előttem néhányan már belepustultak, én végrehajtottam a vállalt feladatot. Közvetlenül ezután Budapestre utaztam szabadságra, és egyetemre, ahol Korvin Ottó közeli munkatársaival, a forradalmi szocialistákkal kerültem közvetlen kapcsolatba. Tőlük kaptam az önképzésemhez szükséges könyveket és újságokat. Alig értem vissza Pancsovára, máris indultunk az olasz frontra, ahol részt vettem a Háború a háború ellen néven ismert felkelés szervezésében. A 33. aradi és a 29. bánáti brigád tagjaként egyszerűen megtagadtuk a háborúban való további részvételt, és hazajöttünk.

— *A Tanácsköztársaság ideje alatt ismét Pesten van, majd a fehérterror kezdetén Pancsovára jön, itt rövid időre bebörtönzik, de hamarosan szabadul, és egyéves pécsi emigrációja után, 1921-ben tanári állást kap.*

— 1920-ban Pécsen kezdtem tanároskodni, majd 21-ben Nagybecskerekben folytattam, de tanárként nagyon sok állomáshelyet kellett változtatnom. Ami pedig akkori munkásmozgalmi tevékenységemet illeti, Vasa Bogdanovval és Bonyhádi Ferencsel Pancsován marxista agitátorképző tanfolyamot szerveztünk, és még pécsi emigrációm előtt kapcsolatba kerültem a Pelagíc-csoporttal is. Tomin barátom agyonverése és Gross Kristóf átvetése után a határon Horthy Magyarországaiba, — mert rajtam volt a sor — a pécsi szabadságzigetre távoztam, ahol újságíróként és ipariskolai tanárként dolgoztam. Sajnos itt sem sokáig, mert 21 nyarán Horthy csapatai bevonultak erre a területre is, s most mint baranyai menekült érkeztem ismét Nagybecskerekre, folytatva a már megkezdett munkát, ekkor már a sajtószervekben is: elsősorban Csuka aktivista folyóiratában, az Útban és a Szervezett Munkásban.

— *Az Útban tulajdonképpen az expresszionistából már dadaistává lett Láng Árpád szólal meg. Munkásságának ezt a korszakát irodalomtörténetünk rendkívül jelentősnek tekinti. Bori Imre írja, miszerint „Láng*

Árpád volt az egyetlen határozott arcélű dadaista, aki nemcsak gyakorlati irodalmi tevékenységében vonta le a bécsi magyar avantgarde legfrissebb eredményeinek a tapasztalatait, azon nyomban azok elméleti általánosításaihoz is fordul, úgyhogy minden túlzás nélkül tekinthetjük Láng Árpádot az egyetlen magyar irodalom szintjén is a dadaizmus egyetlen magyar teoretikusának”.

— Úgy érzem, hogy a tízes évek humanista Löbl Árpádja a húszas évek elején inkább az expresszionizmussal rokonszenvezett, ahogyan ezt irodalomtörténészeink mondanák. A dadaizmusba én valójában menekültem. Oka ennek az volt, hogy egy időre elvesztettem győzelmünkbe vetett hitemet. Először 1919-ben a proletárdiktatúra bukása, majd huszonegyben, a beszélgetés folyamán már említett pécsi „szabadságsziget” elvesztése ingatott meg. Ekkor egyszerűen nem tudtam tájékozódni, és tanácstalanságomban a dadaizmusban találtam fogódzókra.

— *Dadaista korszakát megelőzően irodalmunkban elsőnek között aktivista és expresszionista verseket. Mit jelentett Ön számára az expresszionizmus?*

— Elsősorban azt, amit e szó is jelent: kivetíteni önmagamat a világba, a társadalomba. Jelentette továbbá az ÉN s a MINDEN ellentétét, de azonosságát is. Már 1920-ban a Renaissance-ban, az első vajdasági expresszionista versben ezt írtam: „ÉN vagyok a MINDEN, a MINDEN — ÉN vagyok.” E kivetítésnek a célja az volt, hogy hassak a világra, habár, beismerem, mégiscsak elsősorban a világ alakított engem. Az 1920-as évek Láng Árpádjáról Bori Imre úgy tudja, hogy a proletár expresszionizmust kedvelte, sőt annak megteremtője e tájon. Én verseimmel elsősorban osztályomra, a proletariátusra igyekeztem hatni és rajta keresztül a társadalomra.

— *Hogyan határozna meg a különbséget Löbl Árpád, Láng Árpád, majd Lőrinc Péter között?*

— Kritikusaim olyképpen igyekeznek ezt a kérdést megoldani, hogy megállapítják, miszerint Löbl Árpád történelemtudós, Láng Árpád költő, Lőrinc Péter pedig szépiró, míg Žarko Plamenac — mert nem keveset publikáltam ezen és még sok más néven is — publicista és esztéta. Én ezúttal megkísérlem kissé pontosabban is meghatározni a különbséget. A Löbl Árpád-féle verseket egy utópista, álmodozó diákember írta, olyan módszerekkel, ahogyan azt az iskolában a poétikában tanulta. A húszas évektől írt verseket már Láng Árpád költötte, jelezve, hogy azok mögött már nem Löbl Árpád áll. Ismét más ember szólal meg a Lőrinc Péter név mögül. Ezt a nevet 1936-ban a balra tolódott *Híd*ban való első jelentkezésemkor vettem fel. Lőrinc Péter tehát már realista volt, aki esztétaként mindig elfogadta az angazsáltságot, mint Žarko Plamenac valóban többnyire az esztétikai jellegű cikkek írója.

— *Nagyon pontosnak tartjuk a megfogalmazást, hogy a különböző stílusok ellenére is e sok név mögött egységes emberi világszemlélet búzó-*

dik meg, melynek attribútumai a proletariátus, a humánus és a béke. Ha arra kérnék, fogalmazza meg írói hitvallását, mivel bővíthetné a fentebb említetteket?

— Úgy érzem, erre a kérdésre már megadtam a választ. Löbl Árpádtól Lőrinc Péterig elkötelezett író, történész, publicista és elkötelezett tanár voltam, de ma is elfogadom úgy az avantgardizmust, mint a realizmust.

— *Mintegy tíz folyóiratnak volt állandó munkatársa, egyben azonban hiába keresnék nevét. A Kalangyáról van szó, amelynek szerkesztői szerint Löbl Apád Kalangya-ellenes volt. Miért?*

— A Kalangyáért valóban nem tudtam lelkesedni, eleinte nem éreztem sajátomnak, aztán azért, mert a *Híd* és a *Kalangya* szerkesztői között 1937-ben történt megegyezés után a kalangyások nem tartottak ki a népfrontos úton. Szó volt ekkoriban kölcsönös szereplésünkről is egymás folyóiratában — emlékszem, Laták közölt is nálunk —, én azonban nem voltam hajlandó írni, mert úgy éreztem, nem egy célért küzdünk. Ez később be is bizonyosodott, Ottmárék látták, igazam van, és ekkor megszűnt a kapcsolat a két szerkesztőség között.

— *Folyóiratunknak, a Hídnak több mint negyven éve munkatársa. Első írásait még Bitolából küldte. Hogyan került Macedóniába?*

— Vajdaságból először Gornji Milanovacra, majd egy későbbi időpontban Bitolába irányítottak, mondanom sem kell, büntetésből munkásmozgalmi tevékenységemért. Csakhogy a hatóságok nem számoltak azzal, hogy ha minden munkásmozgalmat leküldenek egy-egy Bitolához hasonló „táborba”, akkor ezeken a helyeken igen erős pártsejtek létesülnek. Amikor erre rájöttek, mint „zsidót, kommunistát” és — képzelje el ezt az abszurdumot — „macedónkodót” nyugdíjaztak. Így kerültem vissza Vajdaságba, Pancsovára majd Szabadkára, és teremtettem még közelebbi kapcsolatot a *Híddal*.

— *Még Bitolában volt, amikor Zágrábban megjelent jelentős tanulmánya, a Pszichoanalízis és szürrealizmus című, és heves vitát folytatott Zogovićékkal. Mi volt a vita lényege?*

— Zogović ebben az időben tért át a szocialista realizmus irányzatára, s példájának követésére akart rávenni engem is, habár én a realizmust csak formának, lényegesnek az elkötelezettséget tartottam. Mi akkor már tulajdonképpen a szocialista forradalomra készültünk, s úgy éreztem, az általam művelt irodalomnak is elsődleges feladata, hogy ezt elősegítse. Ebben, úgy láttam, nekem volt igazam, Zogovićnak pedig abban, és ezt el is ismertem neki, hogy a kultúrörökséget tisztelni kell, s a régebbi írók munkáit nem lehet mai mértékkel bírálni. Ezt önmagamban is revidáltam, s a *Hídban* már új hangon szólaltam meg.

— *A háború alatt 1941 és 45 között hét gyűjtőtáboron, mondjuk így, vonszolták keresztül. Életrajzi adataiból tudjuk, hogy Nürnbergben, Os-*

nabrückben vagy Barkensbrüggében is nemcsak agitált, hanem pártsejteket alapított, politikai jellegű cikkeket írt, előadásokat tartott...

— Igen. Ezekben a táborokban többen folytattuk a még itthon elkezdett munkát. Különösen gyűjtőtáborbeli párttitkárommal, Oto Bihalji-Merinnel dolgoztam sokat.

— *Itt, dolgozószobájának falán egy Oto Bihalji festette portré függ. Ön katonaruhában. Mikor készült a portré?*

— Ottó készítette rólam Nürnbergben, 1941-ben, az ismert nürnbergi nyilatkozat után, mert akkor nem voltunk biztosak abban, hogy valaha is hazakerülünk. Emlékszem, miután Ottó elkészítette barátainak portréit, a borbélyműhelybe ment, és tükörből a sajátját is megfestette. Később megtudtuk, hogy a „likvidálandók listáján” ő az egyes, én pedig a kettes szám alatt voltunk bejegyezve.

— *A háború után virágzásnak indult egész szellemi és tudományos életünknek, nevelésügyünknek és történettudományunknak lelkes harcosa volt, s azok közé tartozik, akik a marxista, tehát a dialektikus gondolkodásnak törtek utat. Ennek jegyében bontakozik ki irodalmi munkássága is.*

— Nem változtam a háború után sem, továbbra is elkötelezett maradtam, az irodalomban és publicisztikában éppúgy, mint pedagógiai vagy történelmi munkáimban. Meg kell mondanom, pszichopedagógiai módszerekkel dolgoztam, de az utóbbi években már nem tudtam valóra váltani minden elképzelésemet. Ez volt egyik oka annak, hogy három évvel ezelőtt, életem folyamán immár harmadszor, nyugdíjba vonultam.

— *Az újvidéki bölcsészkaron történelemóráim nemegyszer hangzottak adlerista voltát a freudizmussal szemben.*

— Pszichopedagógiai módszereim voltak. Úgy vélem ma is, hogy az embereket csak akkor lehet a társadalom hasznos tagjává nevelni, ha segítjük lelki problémáinak leküzdésében. Elkötelezett is csak ezek után lehet valaki. Hogy is állok én ezzel a kérdéssel? A történelemkutató esetén igyekszem megmagyarázni. Én „kétlépéses” történésznek tartom magam, aki nem elégszik meg a pusztá faktográfia megadásával, hanem feladatául tűzi ki a szintézist és értelmezést, és állást foglal az eseményekkel szemben.

— *Történelmi munkáiban zömmel a mai Vajdaság és ezen belül Bánát múlt századainak történetét igyekezett feltárni.*

— Több nagyobb kérdéscsoportot dolgoztam fel. Eleinte az agrár- és munkásmozgalom, ezen belül pedig az aratósztrájkok és a birtokkisajátítások problémája érdekelt. Négy-öt könyvben foglalkozom ezekkel a számomra izgalmas kérdésekkel. Kutatási területemhez tartoztak a negyvennyolcas forradalom vajdasági vonatkozásai. A kérdést elsősorban az agrár-problémák szemszögéből vizsgáltam. Feldolgoztam a vajdasági politikai pártok történetét, és foglalkoztam tudománytörténelemmel is.

— Hétköznapok címmel regényt írt, melynek főhősének, Péternek életútja sok azonosságot mutat írójának, Lőrinc Péternek életútjával.

— Jórészt saját életemből vettem hozzá az anyagot, igyekezve az első világháború haladó mozgalmaira vetni benne fényt. Ezért memoárjaimat 1918-cal kezdtem csupán, novellás kötetem, a *Görbe utca 23* viszont a tábori élményekből meríti anyagát. Irodalmi riportjaim — a Nemzet születik . . ., az Alakok — is megélt eseményeket tárnak az olvasó elé. „Megélt” és „esemény”, azt hiszem, ez a két fogalom jellemzi szépirodalmi, prózai írásaimat.

— Ön a jugoszláviai magyar irodalom legismertebb memoárirója. Eddig két kötetben jelent meg életének egy-egy időben rövid szakasza, és közelgő 80. születésnapjára — lévén, hogy forradalmárral és történész-szel beszélgetünk, ne hagyjuk ezt sem ki: a francia forradalom évfordulóján, július 14-én ünnepli születésnapját — megjelenik önéletírásának harmadik kötete is. Melyik időszakot öleli fel benne?

— A harmincas évek élményeit szeretném az olvasó elé tárni, bizonyítva egyben Szeli István tételét, miszerint a szépíró Lőrinc Péter egy kicsit mindig történész maradt, ahogyan történészként sem tudja megtagadni szépírói hajlamait. A kiadónál van már önéletrajzom negyedik kötete is, *Az őrtorony tövében* című, amelyben a hadifogolytáborok életéről beszélek.

— Újabban ismét költőként is jelentkezik. Jelenleg ezt a kifejezési formát találja legmegfelelőbbnek?

— Versekkel kezdtem, és azzal is szeretném befejezni, de nem most azonnal. Hogy újból lírikus lettem? Kissé rendhagyó versek ezek is, tele eseménnyel, történelmi adattal, ami nem realizmust, hanem realitást jelent. Úgy érzem, annyira reálisak ezek a versek, hogy már avantgardisták is.

Lejegyezte: BORDÁS Győző